

IOAN C. FILITTI

DIN VECHIUL DREPT ROMÂNESC

B321196

CU PRILEJUL LUCRĂRII D-LOR MINEA ȘI BOGA:
„CUM SE MOȘTENEAU MOȘIILE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ“.

BUCUREȘTI
1 9 3 6

52412

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA III 481 727

107/06

~~B.C.U. Bucuresti
C20060789
Inventar: 86622/87~~

246

Din vechiul drept românesc

„Cum se moșteniau moșiile în Țara-Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea“, este titlul unei lucrări în două volume (se anunță și un al treilea) a d-lor I. Minea, profesor la universitatea din Iași și L. T. Boga, directorul arhivelor statului din Chișinău.

Primul volum, de 190 pagini, a apărut în 1933; al doilea, de 135 pagini, în Decembrie 1935.

În prefața primului volum, autorii spun că „lectura acestei lucrări poate apărea greoaie de pe urma metodei întrebuintate de a prezenta o expunere amănunțită a informațiilor documentare“.

Citirea cărții este într'adevăr extrem de obositoare, pentru că nu ne aflăm în fața unei expuneri sprijinite pe documente, ci unei grămădiri de regeste documentale. Titlul exact al lucrării ar fi fost: „Regeste de documente despre moștenire, înfrățire, danii, închinare, revendicare, protimisis, jurători, zestre, testament, în care se întâmpină formula „prădalica să nu fie“. A fost un prilej pentru autori, cum înșiși spun la începutul prefeței, de a înfățișa un material adunat din vremea când erau funcționari la arhivele statului din București.

Acest material nu aduce însă lumini noi în chestiunile juridice la care se referă, ci numai confirmă lucruri cunoscute. Chiar orânduirea lui lasă de dorit.

Despre *înfrățire* se vorbește, sub numele de înfrățire, înfiere și așezare, în vol. I, pag. 21—74, apoi tocmai la pag. 178—9 și iarăși în volum. II, pag. 26. 41, 44.

Despre *zestre* se vorbește în vol. I, pag. 163—184 și în vol. II, pag. 19, 47.

Despre *jurători*, se vorbește în vol. I, la pag. 110—164.

Despre *danii*, se vorbește în vol. I, la pag. 15—20 și 74—84, apoi în vol. II, pag. 18, 29.

Despre *închinare de moșii*, în vol. I, pag. 84—92.

Despre *protimisis*, în vol. I, pag. 93—100, 140, 164, 174, 181.

Despre *zalog*, în vol. I, pag. 98, 108, 122, 140, 164, 174, 181 și în vol. II, pag. 53, 56, 71, 121.

Despre *testament*, vol. I, pag. 185—190.

Privilegiul masculinității la moștenirea moșilor.

„Moșiile — scriu autorii în vol. I, pag. 11 — se moșteneau în descendență directă masculină. De aceea, când Domnul confirma cuiva dreptul de stăpânire asupra unei, sau mai multor moșii, se specifica anume că confirmarea se face lui, fiilor, nepoților, strănepoților. Dacă se termina seria masculină a descendenților, moșia revenea Domnului“. Apoi, tocmai la pag. 175, citim iar: „regimul principiului masculinității nu admitea ca fără dispoziții speciale aprobate de Domn, să poată veni fetele la masa succesorală a moșilor“.

Cititorul ar putea crede că d-nii Minea-Boga sunt cei dintâi cari afirmă privilegiul masculinității în transmiterea moșilor în Muntenia, căci d-lor nu se referă, în nici o notă, la vre-o lucrare anterioară a alt cuiva. Numai la pag. 13, găsim o trimitere la Gâdei, Contribuții, și la Dinu Arion, Încercare asupra dominiului eminent. Totuși, pentru existența privilegiului masculinității în Muntenia s'au pronunțat toți aceia pe cari-i combate d. G. Fotino în „Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain“, 1926, și eu însumi în recensia ce am făcut acestei lucrări, în Convorbiri literare, 1927, pag. 196—7 și pe care d-nii Minea-Boga n'o cunosc. Rezumam de atunci stadiul chestiunii. Pentru Moldova, toată lumea de acord că fetele moșteneau deopotrivă cu băieții. Pentru sec. XV, doc. la I. Bogdan, Ștefan cel Mare, I, 118, 171, 247, 271, 328, 379, 393, 435, 499; II, 54, 137. Un ex. de raportarea zestrei, pentru a intra într'o moștenire, la 1606, la Iorga, St. și doc. V, 10. Pentru sec. XVII-lea, V. A. Urechia, Miron Costin, I, 93 (anul 1663), 698—9 (anul 1670).

Dimpotrivă, ziceam, în Muntenia și citam câte-va documente. Fiindcă acestea n'au fost folosite de d-nii Minea-Boga, cari totuși prețuesc atât de mult materialul documental, le înșir aci.

La 1619, moștenirea lui Mihnea din Bădeni este atribuită jumătate nepoatei lui de fiu și jumătate celor două fiice ale lui (I. Filitti, Arhiva G. Gr. Cantacuzino, pag. 208). La 1643, se refuză unui Vlad parte într'o moșie, pentru că scoboară din soră zestrașă și nu din frate (Ștefulescu, Doc. slavo-române, p. 510). Un act din 1644, glăsuște: „dintr'acei doi feciori sunt Alunenii, iar din fata acelei fete sunt Bârseștii; deci acea soră a celor doi frați a venit la ei de acolo de unde a fost măritată; deci au fost trei funii într'acel sat al lor; deci acea fată s'a rugat de frați de i-au dat o funie și li-a rămas celor doi frați, două funii“. (Ștefulescu, Gorjiul istoric, pag. 8). Document din 1652: niște jurători luați de moșneni din părțile Chiojdului, arată „cine este din fecior și cine este din fete“ scoboritor dintr'un Dumitru a căruia moșie se revendică și ei adaogă că o femeie „care este din fecior, este mai volnică“ (Iorga, St. și doc., V, 120).

Un raport venețian din 1 Aprilie 1753, spune: „este lege străveche în Valahia că fetele căsătorite nu pot pretinde nimic, nici dela tată, nici dela frați, nici dela alte rude”. (Hurmuzaki, IX, partea 2, pag. 7). Era adică în Muntenia ca în dreptul bizantin.

Prin interpretarea probabil a Eclogei (sec. VIII), zice marele jurist Zachariä von Lingenthal (Griechisch-römisches Recht, pag. 139, no. 198) declară Ion Comnen din Trebizunda că este un vechi obicei ca fetele înzestrate să nu moșteniască ab-intestat pe tatăl lor. Așa era și în statutul din 1347 al lui Casimir III al Poloniei (I. Peretz, Ist. dreptului român, I, 593).

Așa dar, în Muntenia, codul Ipsilanti n'a inovat admitând privilegiul masculinității. Se adeverește bănuiala lui I. Peretz (Privilegiul masculinității. Buc. 1905, p. 67). De asemenea n'a inovat împiedicând raportarea zestrei. Dovada „evidentă” n'o aduce însă doc. „din sec. XVII” din vol. I, p. 183—4, pentru că din el nu reiese decât că Domnul a apreciat într'un caz dubios. Vom vedea îndată că privilegiul masculinității în Muntenia, nu era decât imitarea legii aviticității din Ungaria.

Curios este că, în Moldova, pe când un doc. din 1606, semnalat mai sus (Iorga, St. și doc. V, 10) arată că atunci o fată putea raporta zestrea, din alt doc. din 1723, se vede că la această dată raportarea zestrei era oprită (Ibid., VI, 41—2). Chestiunea ar mai trebui examinată (Cf. și Hurmuzaki, XIV, 840—1).

Cu rezerva privilegiului masculinității în Muntenia, regula era că moștenirea trece la rudele cele mai apropiate. Nu înțeleg deci de ce d-nii Minea-Boga relevă de două ori (vol. I, pag. 74 și 187 nota), ca și cum ar fi o curiozitate, iar nu ceva firesc, un doc. din 1586 care constată că s'a înlăturat dela o moștenire un „al patrulea nepot”, în favoarea unui nepot de fiică. La pag. 178 se pune apoi strania — mi se pare — întrebare dacă la 1614 verii moșteniau când nu era altă rudă mai apropiată. Era doară firesc să fie așa și așa era în pravilele împărătești, care circulau din sec. XV la noi, în manuscrise, înainte de a fi traduse sub Matei Basarab și Vasile Lupu. În dreptul lui Justinian nu exista limită de rudenie pentru moștenire. Sub influența, probabil, a faptului că însoțirea între rude era oprită numai până la al optulea grad, s'a restrâns cu vremea și dreptul de moștenire la același grad (Zachariä von Lingenthal, o. c. 135, 139, 141, 144 și nota 422). Restricția nu se găsește în „Syntagma” lui Matei Vlastari (1335, cap. XII, despre moșteniri, în colecția lui Beveregius, Synodicon, sive pandectae, 1672, vol. II, partea 2, pag. 155), dar se găsește în „Hexavivlos” al lui Harmenopol (1345, inspirat din „Peira”, practica, judecătorului Eustatie din sec. XI, cap. V, titlul VII, ed. latină-greacă sub titlul

„Promptuarium juris, 1587, p. 379). Restricția există, în sfârșit, în glava 276 din pravila lui Matei Basarab.

Toate aceste chestiuni de moștenire nu dobândesc nici o lumină nouă prin grămada de regeste înfățișate de d-nii Minea-Boga.

Infrățirea ca mijloc de ocolare a privilegiului masculinității.

Încă din anul 1924, în studiul meu despre evoluția claselor noastre sociale (în Arhiva p. știința și reforma socială, anul V, no. 1—2, pag. 75—6) și apoi în recensia publicată la 1927 în Convorbiri literare, (pag. 197), a lucrării d-lui G. Fotino „Contribution“, am spus că infrățirea era unul din mijloacele de a schimba ordinea normală de moștenire, de a ocoli restricțiile la transmisiunile moșilor, de a exclude pe unii din moștenitorii legiuți. Adăogam că în dreptul bizantin, moștenirea întemeiată pe infrățire, nu fusese admisă (Zachariă, o. c., 118—119). Erau, de altfel, lucruri știute.

Nici în această chestiune, studiul d-lor Minea-Boga nu adaugă ceva nou. Aduce numai nesfârșite exemple de tot felul de cazuri de infrățire.

În vol. I, la pag. 56 și urm. se vorbește de „înfierea“ și „așezarea“ fiicelor, altor rude, sau chiar unor străini, ca să se bucure de drepturile de moștenire ale fiilor. Este de observat însă că din chiar regestele înfățișate, (pag. 73—4) se vede că termenul de „înfiere“ nici n'a fost întrebuințat în vechime și că abia din sec. XVII se vorbește de feciori de suflet. Pot semna d-lor Minea-Boga și alte doc. în această privință. Trei, din 1607, 1654 și circa 1680, se găsesc în studiul, rămas necunoscut d-lor, al lui Tanoviceanu, despre adopțiune în vechiul nostru drept (în Arhiva din Iași, XXV, p. 231). Un altul s'a publicat de St. D. Grecianu, Genealogii, III, pag. 42—3: la 1634, Neașa logofeteasa dăruiește toată partea ei dela Golești (Mușcel) lui Radu Dudescu logofăt, pentru că a căutat-o la nevoile ei „și l'a făcut fecior de suflet“. Trebuie relevant că înfierea, în vechime, era cu puțință și când existau copii firești (ex. dela 1566—1577 în Arhiva istorică, citat de I. Condurachi, Teoria moștenirilor, Buc. 1919, p. 70—1; ex. dela 1680 în Tanoviceanu, l. c.).

Cât privește „așezarea“, nu este decât alt termen pentru a desemna tot o infrățire (ex. în vol. I, p. 55; alt ex. de așezare în loc de fiu, la 1573, este dat de două ori, la pag. 185).

La bibliografia infrățirii era de adăogat studiul d-lui Stoicescu în „Pandecte“, pe 1931.

Mi se pare că este dela sine înțeles (vol. I, p. 30) că infrățirile nu puteau fi decât de bună voe și că se infrățiau numai aceia cari nu s'ar fi moștenit altfel.

După ce tratează despre infrățire la pag. 21—74, d-nii

Minea-Boga, tocmai la pag. 178, comentând un doc. dela 1628, prin care trei frați înfrățesc peste un sat pe o mătușă a lor și pe soțul ei, ca să fie „doi frați pe o moșie“, relevă ca interesant faptul că cei trei frați reprezentau împreună numai un frate de moșie. Explicația este simplă. Mătușa lor Maria, după cum arată doc., avusese jumătate din moșie dela mama ei; cei trei frați erau născuți dintr'o soră a Mariei, care avusese, evident, cealaltă jumătate din moșie. Cele două surori fuseseră astfel „doi frați“ pe moșie și cei trei urmași ai uneia din ele, reprezentau, în consecință, un singur frate de moșie.

Despre frăția de cruce se vorbește la pag. 33 și 49. La bibliografia chestiunii este de adăogat un studiu al d-lui St. Berechet în Revista soc. ist. din Chișinău, vol. XVI (1925), p. 43 și urm.

Fiindcă d-nii Minea-Boga prețuesc cu deosebire materialul documental, li semnalez și alte regeste relative la înfrățire, fără să-i învinuesc că li-au scăpat din vedere, după cum nu le-am folosit nici eu, de oarece numai confirmă existența cunoscutului privilegiu al masculinității la moștenire.

La 1494, Vlad Vodă Călugărul lui Vlad spătarul, fratelui său Frăcea, cu fiii lor și unchiului lor Gorga, cu fiica sa Stana și cu fiii lor, să li fie moșie în Bădeni, veri cât va fi partea lui Gorga, pentrucă a venit Gorga la Domn de a înfrățit pe nepoții săi, Vlad și Frecea și pe fiica sa Stana peste moșia sa din Bădeni, ca să fie frați nedespărțiți în viața lor. Până va fi Gorga în viață, el singur să stăpânească, iar după moartea lui, să stăpânească Vlad și Frecea jumătate din moșie, iar Stana altă jumătate (Filitti, Arhiva G. Gr. Cantacuzino, p. 201).

1503 Aprilie, hrisov pentru un Stoica; el, cu feciorii lui, au înfrățit pe fiica sa Vlădaia și pe nepoata sa Stana peste o moșie; *dacă nu vor rămânea feciori din feciorii Stoicăi*, să stăpânească Vlădaia și dacă aceasta moare fără feciori, să stăpânească Stana (St. D. Grecianu, Șirul voveozilor, cu divane, p. 8).

1504, Iulie, hrisov pentru un Stoica; el a băgat pe fetele lui Neacșa și Irina în moșia indiviză, ca să-i fie în loc de feciori; de asemenea a băgat Stanislav (în moșie) pe fiica sa Stanca „*dacă nu va rămânea nici o sămânță din feciorii lui*“, iar cât vor fi vii Stanislav și feciorii, fiica sa „să n'aibă nici o greutate“ (act al bisericii Kretzulescu).

1531. Un Ivan a așezat pe fiica sa Stana, cu frații ei, Ivan, Mircea, Nan și Lal „ca să fie căteși cinci, unul ca altul“ (Ștefulescu, Gorjiul istoric, p. 341).

1537. Domnul încuviințează așezarea făcută de un Stoica, a fetelor sale cu feciorii săi pe moșia sa, pentrucă *dacă aceștia din urmă ar muri fără moștenitori*, să stăpânească fetele; de asemenea, aprobă Domnul așezarea făcută de trei frați cu trei

surori ca, *dacă ei nu vor avea fii*, să moștenească surorile. (Iorga, Anciens doc. de droit roumain, I, 91—2).

La 1564. A venit (cutare) la Domn și a așezat și a înfrățit pe fiica sa Tudora, cu fiul său Crăciun, ca să fie doi frați nedespărțiți peste toată moșia lui. (Ștefulescu, Gorjiul istoric, pag. XXX).

La 1574, hrisov dat puternicului boer, marelui vornic Dragomir, interesant pentru că arată cum se introdusese într-o moșie indiviză, înfrățindu-se cu proprietarii (Arhivele Olteniei, Sept.-Dec. 1933, pag. 375—6; din fișele g-al P. V. Năsturel).

La 1576 Alexandru Vodă Mircea, dă poruncă jupânului Mihnea vistier, să-i fie moșie la Bădeni etc., pentru că-i este veche și dreaptă ocină. Și iar să-i fie partea fratelui său, Radu spătar, pentru că acesta, dinaintea răpos. Radu Vodă, a înfrățit pe fratele său Mihnea și cu fiii lui peste tot avutul său, pentru ca dacă după Radu spătar nu va rămânea nici fiu, nici fiică, avutul să fie al lui Mihnea, cu excluderea celui alt frate, Vlad comis. Și iar să fie lui Mihnea vistier satele și țiganiii fratelui său Vlad, pentru că și acesta a înfrățit, dinaintea răpos. Radu Vodă, pe fratele său Mihnea și pe fiii lui ca dacă Vlad va muri fără urmași, tot avutul să fie al lui Mihnea, cu excluderea celui alt frate, Radu spătarul. De nu va avea Mihnea copii, avutul lui să se împartă între frații săi Radu și Vlad. În sfârșit, numai *dacă nici unul din cei trei frați nu va avea copii*, să-i moștenească surorile lor, Anca, Hrusana, Voica și Stanca. (Filitti, Arhiva G. Gr. Cantacuzino, p. 202).

La 1607, un Pârful înfrățeste pe o mătușă a sa și pe soțul ei, iar aceștia, la rândul lor, înfrățesc pe nepotul Pârful, pentru ca astfel cel care va supraviețui să stăpânească toată averea. (Ibid., p. 205).

La 1617, cutare așează, prin testament, pe soția sa, pe fiica sa și pe un văr, în vederea cazului că fiul său va muri fără copii. (Ibid., p. 22).

La 1620, ex. de moștenire pe urma înfrățirii, la I. Bogdan, în Analele Acad. rom., XI, 44.

Formula „prădalica să nu fie“.

În legătură cu privilegiul masculinității la moștenirea moșiilor în Muntenia, vine formula: „prădalica să nu fie“.

În vol. I, la pag. 19, d-nii Minea-Boga interpretează această formulă: „să nu ajungă domnești“. La pag. 23, d-lor scriu: „abzicerea Domnului dela prerogativele de a ajunge stăpânul moșiilor în desherență, se exprima printr-o formulă stereotipă: și cui i se va întâmpla, dintre ei, înainte moarte, preadalică să nu fie, ci să fie urmașilor lor“. Apoi, la pag. 34: „ca în toate cazurile de înfrățire, găsim o variantă a formulei

care reprezintă abdicarea Domnului dela prerogativele sale în caz de desherență: și cui i se va întâmpla, dintre ei, înainte moarte..." La pag. 63: „moșile nu vor reveni domniei, nu vor fi prădalica". La pag. 70, nota 1, cineva este acuzat că n'a înțeles ce este preadalica și a tradus-o cu împărțea.

Cititorul rămâne iarăși cu impresia că d-nii Minea-Boga sunt și cei dintâi cari au dat lui „preadalica", sau „prădalica" înțelesul de mai sus. Nici o trimitere, în note, la vre-o lucrare anterioară a altcuiva. Tocmai la ultima pagină (190) a primului volum, se anunță numai că „despre preadalica vom trata în volumul al doilea".

În Decembrie 1935 a apărut al doilea volum. Abia în acesta și tocmai la pag. 90—3, autorii binevoesc să arate, ceea ce aveau datoria să facă dela începutul studiului, cine se ocupase de „prădalica" înainte de d-lor.

În anul 1927, în Convorbiri literare (p. 196—7) în recensia ce am făcut lucrării d-lui G. Fotino, Contribution..., am menționat cel dintâi, în treacăt, într'o notă, un studiu publicat la 1926, în „Pandectele române", de I. Nădejde, în care acesta dădea adevăratul înțeles al lui „prădalica".

Trimiterea mea la acest studiu, a rămas neobservată. În broșura „Cu privire la câteva chestii de drept vechi românesc", apărută la 1930, ca o critică d-lui Dinu Arion, scriam (la pag. 16): „chestiunea (lui dominium eminens) este legată de aceea a regimului moșilor donative, asupra căreia răposatul I. Nădejde a deschis, în ultimii ani, orizonturi nouă". Într'adins, nu spuneam unde. În replica sa, d. Arion mărturisise că n'avea cunoștință de studiul lui Nădejde la care făceam aluzie. Dovadă, deci, că nimeni nu-l relevase și folosise. Am făcut-o eu, pentru prima oară, în broșura dela 1932 „Preadalica să nu fie", în care mi-am însușit în total interpretarea pe care Nădejde o dăduse acestei formule.

Astfel s'a aflat de istoricii noștri despre prețiosul studiu publicat de I. Nădejde în „Pandecte" încă dela 1926. Acum s'au grăbit să-l folosiască și alții, dar fără să mărturisească de unde aflaseră de el.

Cel dintâi a fost d. Cazacu, într'o carte dela 1932 „Contribuțiuni la studiul dreptului de protimis". În bibliografia acestei cărți figurează și lucrări din chiar anul 1932, minus — lucru curios — studiul meu din acel an despre „preadalica", în care, cel dintâi, relevam articolul dela 1926 al lui I. Nădejde. În consecință, la pag. 89, d. Cazacu vorbește despre acest articol, ca și cum ar fi luat direct cunoștință de el.

Au urmat, la 1933, d-nii Minea-Boga, cari discută și ei studiul lui Nădejde, fără a mărturisi (vol. II, pag. 7, nota 1) cum au luat cunoștință de el. Dovadă că d-lor nu s'ar fi gândit, din proprie inițiativă, să consulte „Pandectele", este că nu știu de studiul dela 1931 al d-lui Stoicescu, despre înfrățire, apărut în aceeași revistă.

Reluând deci studiul lui Nădejde, cel relevat de mine și studiul meu despre „prădalica“, d-nii Minea-Boga, pentru a justifica, probabil, o lucrare de două volume asupra aceluiași subiect, deformează mai întâi derivația și interpretarea date de Nădejde și adoptate de mine, cuvântului „preadalica“, sau „prădalica“. Am fi făcut acest termen sinonim cu „pradă“. Nici Nădejde, nici eu, nu merităm jicnirea că n'am ști (vol. II, pag. 95) sensul cuvântului „pradă“ în doc. noastre. Intru cât mă privește, mă refer la studiile mele: „Contribuții la istoria justiției penale“ (1928), p. 7; „Vechiul drept penal român“ (1934), p. 65; „Vechea organizare fiscală“ (ed. 1935), pag. 36. Nădejde și eu am spus numai că „prădalica“ era „ca o prădare“, de oarece putea duce, în unele cazuri, la trecerea unor moșii din domeniul unor particulari, în acel al Domnului, adică al statului.

În al doilea rând, d-nii Minea-Boga nu admit derivația ungureasă a termenului, propusă de Nădejde și adoptată de mine, sub cuvânt că un asemenea termen nu există în legile ungurești (vol. II, p. 111). Dar, eu am arătat că există, în ungurește, cuvântul și, mai ales, că există în legile ungurești, faptul, anume acea lege a aviticității, pe care d-nii Minea-Boga o pierd cu totul din vedere.

În al treilea rând, d-nii Minea-Boga, tot pentru a justifica, desigur, noianul de regeste de documente în care au găsit formula „prădalica să nu fie“, pretind (vol. II, pag. 93) că înțelesul ei adevărat nu putea ieși numai din puținele doc. ce am dat eu. Constat însă că d-lor n'au găsit altul.

În vol. II, la pag. 93, d-nii Minea-Boga recunosc că eu împărtășesc mereu, în studiul meu, interpretarea dată lui „prădalica“ de Nădejde. Am deci un punct de vedere foarte hotărît în chestie. Totuși, la pag. 15, în nota 4, se insinuiază că n'am avut „o noțiune lămurită asupra prădalicei“, pentrucă, interpretând un doc., am spus că traducerea lui prădalica prin împărțea, ar putea, în acel doc., să aibă un înțeles. D-nii Minea-Boga au trecut însă cu vederea că adăogam imediat că înțelesul cel limpede al lui prădalica, și în acel doc., era cel propus de Nădejde.

Pentru a impresiona, probabil, pe cititorul grăbit, care n'are vreme să controleze, d-nii Minea-Boga mă învinovătesc (vol. II, p. 32, nota 2) că n'am folosit un doc. publicat de Ștefulescu, care ar fi cuprinzând „lămuriri hotărâtoare pentru a ști ce însemna prădalica“. Adevărul este că acel doc. nu are nici o „lămurire hotărâtoare“, iar pe mine nu mă preocupa să înmulțesc în zadar citații de documente.

Pentru a-și inventa un merit de originalitate, d-nii Minea-Boga mă mai învinovătesc (vol. II, p. 91) că aș fi restrâns formula „prădalica să nu fie“, numai la proprietățile indivize și moșii donative. În realitate, am scris (pag. 338) că este

vorba de adoptarea în Muntenia a legii ungare de aviticitate, dela 1351, după care orice abatere dela regula de moștenire a tuturor bunurilor imobiliare, și anume descendența bărbătească, sau, în lipsa acesteia, rudele masculine cele mai apropiate, are nevoie de asentimentul suveranului. Altfel, acesta are dreptul de a le relua, de a exercita un „retrait seigneurial“. Cred că este perfect de limpede și că nu era nevoie să înșir nesfârșite doc., care nu fac decât să înfățișeze tot felul de cazuri particulare de aplicare a acelei reguli.

Interesant mai este că d-nii Minea-Boga, cari, cum am arătat, pretind că aș fi șovăit asupra înțeleșului lui prădalica, nu par ei înșiși fixați asupra lui. După ce în multe locuri (mă mulțumesc să citez vol. II, p. 98, 102, 112, 118) repetă că renunțarea Domnului la prădalica însemnează autorizarea de a ieși de sub dreptul comun în materie de transmisiune a moșiilor, — înțeleșul adică dat de Nădejde și adoptat de mine, — în alte locuri, d-nii Minea-Boga caută alt înțeleș. Astfel, la pag. 53, d-lor admit că ar fi însemnând împiedicare de înstrăinare. Uită însă că dacă ar fi așa, prădalica ar trebui tradus, cum s'a făcut de obicei, prin vânzare. La pag. 119, d-nii Minea-Boga cred că formula „prădalica să nu fie“ ar avea de scop să asigure fideicomise, uitând iarăși că și în acest caz prădalica ar trebui tradus cu vânzare. La pag. 61, nota 3, d-nii Minea-Boga pretind că fetele aveau *drept* la moștenire în lipsă de băeți, ceea ce este fals și critică, din această cauză, interpretarea dată într'un doc. lui prădalica de Nădejde și adoptată de mine. Adevărul este că, fără renunțarea Domnului la prădalica, nu exista drept de moștenire pentru fete. În sfârșit, la pag. 85, d-nii Minea-Boga cred că prin prădalica trebuie înțeleș pustiu, în sens de moșie fără stăpân.

Acum se poate vedea, cred, cine dintre d-nii Minea-Boga deoparte, și Nădejde-Filitti de altă parte, șovăește în privința înțeleșului lui prădalica, și dacă d-lor, prin cele două volume de regeste documentale, au adus vre-o lumină nouă în chestiune.

Meritul d-lor Minea-Boga este acela de a fi arătat (vol. II, p. 102) că formula „prădalica să nu fie“ apare întâia oară la 1459 și de a fi dat un număr enorm de regeste documentale în care figurează această formulă, aplicată la tot felul de cazuri de abateri dela regula de moștenire a moșiilor. Cu acest prilej se repetă, inutil, observații stereotipe (vol. II, p. 17—18, 25—6, 33, 46—7, 50, 63), care nu lămuresc mai mult chestiunea, cum pretind autorii (vol. II, p. 8, 10, 12, 13, 20).

Protimisis.

Încă dela 1924, în studiul despre evoluția claselor noastre

sociale (în Arhiva p. știința și reforma socială, anul V, no. 1—2, pag. 75) am scris că din vechea proprietate colectivă, cu răspundere solidară fiscală, a derivat dreptul de preemiune al vecinilor, înscris în dreptul bizantin încă din sec. IV, iar din proprietatea familială, acelaș drept în favoarea rudelor, prevăzut în novela din anul 922 a împăratului Roman Le-capen. Am adăogat că amândouă aceste drepturi de preemiune au trecut prin două faze: consultarea prealabilă și dreptul de răscumpărare, într'un anumit termen, sau fără termen.

Noi am avut amândouă aceste feluri de protimisis, al rudelor și al vecinilor. La noi au derivat însă din proprietatea indiviză familială, singura pe care am avut-o, și din răspunderea solidară pentru impozite a grupurilor de familie proprietare. Megieșii și răzeșii nu erau numai vecini, dar și rude.

Lucrarea d-lor Minea-Boga nu aduce nicio contribuție nouă, ci numai regeste de documente, împrăștiate prin cele două volume, confirmând lucruri cunoscute.

Mă folosesc de prilej pentru a releva teoria originală a d-lui A. Cazacu asupra dreptului de protimisis, în cartea „Dreptul de protimisis“, Chișinău, 1932, p. 100. D-sa este singurul care derivă acest drept din actele de concesiune de moșii date de voievozi, adică intervertește ordinea evoluției istorice și amestecă dreptul de protimisis cu dreptul de „prădalică“, sau de „retrait“ ce Domnii aveau în unele cazuri. De altfel, d-sa este dintre aceia cari au derivat proprietatea la noi din concesiuni domnești de venituri, cu caracter feudal, în schimb de servicii (p. 77, 113, 115, 135), de care concesiionarii au uitat, transformându-se în proprietari, în dauna țăranilor, cari aveau dominium utile. Cred această părere perimată. Am tratat pe larg chestiunea în cartea „Proprietatea solului în principatele române până la 1864“ (Buc. 1935). Punctul de plecare al d-lui Cazacu fiind greșit, d-sa ajunge la strania concluzie, (p. 136) că Domnii fanarioți ar fi fost cei dintâi cari au considerat ca simpli proprietari în indivizie, după modelul bizantin, pe răzeșii urmași de feudali!

La bibliografia despre protimisis este de adăogat și teza de doctorat din 1909 a unui domn Văcăreanu, pe care însă n'am consultat-o nici eu.

Revenind la d-nii Minea-Boga, fiindcă d-lor prețuesc grămădirea de doc., li mai semnalez și eu câte-va, relative la cele două faze, pe care d-lor nu le deosebesc, ale dreptului de protimisis.

Consultarea prealabilă.

1531, Aprilie, Muntenia, vânzare dinaintea megieșilor (C. Giurescu, Despre boeri, 38).

1544, August, Muntenia, vânzare cu știrea tuturor *megiașilor* (Ștefulescu, Slavo-rom., 108—9, citat de C. Giurescu, l.c., și de G. Fotino, Contribution, 122).

1557, Iulie, Muntenia, vânzare cu știrea *rudelor* (Nădejde, în Pandecte, 1926, p. 201).

1558, Mai, Muntenia, vânzare dinaintea *megiașilor* (C. Giurescu, l.c.).

1568, dinaintea *megiașilor* (Ștefulescu, o.c., 165).

1575, Ianuarie 19, cu știrea *megiașilor* (Nădejde, 202).

1577, Muntenia, răspundere solidară pentru impozite (Filitti, Arhiva G. Gr. Cantacuzino, doc. 99).

1583, cu știrea tuturor *megiașilor* (Ștefulescu, o.c., 234).

1587, cu știrea *fraților de moșie și megiașilor* (Nădejde, 202).

1604, Iulie, Moldova, desființare de vânzare făcută fără știrea *rudelor* (Rosetti, Pământul, 197, nota).

1619, Aprilie, Muntenia, cu știrea tuturor *megiașilor* (I. Bianu, Doc. rom., I, 46).

1628, Mai, Muntenia, cu știrea tuturor *fraților de moșie și tuturor megieșilor* (Filitti, o.c., p. 140).

1637, Moldova, cu știrea tuturor *megiașilor* (Ghibănescu, Surete, VI, 24).

1641, Moldova, consultarea *fraților și răzeșilor* (Ghibănescu, Surete, III, 219, citat de Nădejde, 198 și de G. Fotino, 137—8).

1642, Moldova, se afirmă că protimisii aparține *mai întâi rudelor și apoi răzeșilor* de moșie (Iorga, St. și doc. VI, 269).

1656, Muntenia, desființare de vânzare făcută fără știrea *vecinilor* (Filitti, o.c., p. 87).

1678, Martie, Muntenia, vânzare cu știrea *rudelor* (ibid., p. 3).

Dreptul de răscumpărare.

În Moldova, încă din sec. XIV, vânzările sunt iscalite și de *rucele* vânzătorului și se prevede clauza „să nu se scoale“, sau „să nu se amestece“ *rucele*.

Exemple de răscumpărare: 1597, 1600 (Nădejde, 202); 1604 (ibid., 206); 1609, 1634, 1637, 1644 (ibid., 199); 1669 (ibid., 198); 1695 (Filitti, o.c., p. 117).

Nu reese limpede dacă dreptul de răscumpărare se putea exercita de rufe numai asupra bunurilor moștenite, sau și a celor agonisite. În sensul dintâi se rostește la 1583 Petru Vodă (Schiopu) al Moldovei, respingând cererea unui strănepot al mitropolitului Gheorghe de a se strica dania ce acesta făcuse Bistriței a unor moșii ale lui de cumpărătoare. (Uricar, XXV, 14—15). Tot stăpân a dispune liber de cele agonisite se consideră fostul Domn al Moldovei, Miron Barnovschi, în tes-

tamentul său, scris la Țarigrad, în 1628 (Arh. ist., I, 2, pag. 189).

Daniile.

D-nii Minea—Boga pretind (vol. I, p. 19) că „daniile făcute mănăstirilor erau irevocabile“, dar tot d-lor se desmint imediat și bine fac. Dealtfel, chiar doc. dela 1512, citat la acea pagină și asupra căruia se revine și în vol. II, la pag. 48 și 98, dovedește revocabilitatea chiar și a acestor danii, după cum am afirmat și eu, pe temeiul aceluiaș doc., în studiul despre prădalica, p. 343.

Este adevărat că și oameni cu copii puteau face danii la străini (ex. la I. Bogdan, Doc. lui Ștefan cel Mare, II, 14—17) și că puteau face danii unora din copii cu excluderea celorlalți (ex. la Minea—Boga, vol. I, p. 78 și 83), dar că asemenea danii puteau fi atacate de rude, reiese din formula blestemului ce le însoția. La doc. din 1593 (p. 83), voi adăoga explicația că surorile Mușa și Maria fuseseră singurii copii ai lui Cânda din Voevodești și de aceea, cu învoirea desigur a Domnului, îl moșteniseră. Este de observat însă că Mușa, pe lângă fiica Despina, căreia îi face o danie, a avut și un fiu, Ivașco.

Posibilitatea de revocare a daniilor de către rude și deci încercarea de a lega pe acestea prin blestem, s'a menținut mai târziu. Exemple: 1685 (Filitti, o. e., p. 10), 1689 (Nădejde, 203). La 1707 se strică de rude o danie făcută unei mănăstiri în Muntenia (Nădejde, 204). Încă la 1755, o danie se face cu întrebarea prealabilă a neamurilor și fraților răzeși (ibid., 208).

Mai ofer d-lor Minea—Boga un doc. relativ la danie. Este hrisovul din 1553 dat lui Stănilă vornic și soției sale Neacșai, cari n'aveau copii, ci numai nepoți de frate, pentru 12 sate. Stănilă a dăruit satele sale Neacșai, iar aceasta, pe ale ei, lui Stănilă. De va muri mai întâi Neacșa, va stăpâni Stănilă, chiar de se va recăsători; de va muri mai întâi el, va stăpâni Neacșa, chiar de se va remărita; după moartea amândurora, satele vor fi ale schitului Verbila. (Arh. Stat., Cond. Mărgineni, pag. 297 bis; fișe g-ral P. V. Năsturel).

Proprietate indiviză, nu colectivă.

D-nii Minea—Boga nu fac deosebirea juridică între o proprietate colectivă și o proprietate indiviză. În principatele române n'a mai existat cea dintâi, ci numai cea din urmă. Chestiunea a fost limpede expusă de d. G. Fotino, în Contribution . . . , încă dela 1926, lucrare pe care d-nii Minea—Boga o citează la bibliografie. Totuși, în mod greșit, d-lor

întrebuințează uneori termenul de proprietate „colectivă“ în vol. I (apărut 1933), p. 33, 44, 65.

Asupra caracterului juridic al proprietății noastre, am stăruit apoi în studiul „Proprietarii solului în trecutul principatelor române“, extras din Analele Acad. rom., 1934. D-nii Minea—Boga n'au luat cunoștință de el și astfel, în vol. II, apărut în Dec. 1935, vorbesc iar (p. 39, 55, 63, 69, 71, 103) de proprietate „colectivă“.

N'am pretenția ca d-lor să fi cunoscut și lucrarea mea mai mare despre „Proprietatea solului în principatele române până la 1864“, deși a apărut în vara 1935 și deși constat că au cunoscut (p. 133, n. 6), noua istorie a lui Mihai Viteazul de d. Iorga, apărută ulterior.

Zestrea.

În vol. I, p. 72, d-nii Minea—Boga se întrebă pe ce baze stăpâneau uneori bărbații averile soțiilor și presupun că intervenia înfrățire. Se revine asupra întrebării la pag. 181 și 184. În vol. II, la pag. 19 și 31, se întrebă iarăși de ce, la 1533 și 1557, niște proprietăți ale unor femei se confirmă și soților.

Avem asemenea caz, în Moldova, încă dela 1472, când Ștefan cel Mare întărește pentru slujbă unei slugi „dreapta ocină a femeii lui, satele cutare“. (M. Costăchescu, Doc. dela Ștefan cel Mare, p. 78). Explicația se găsește în colecția de legi a lui Harmentopol, care, se știe, circula și la noi. Găsim la § 898 și 1515: „zestrea, după căsătorie, o stăpânește bărbatul, iar nu femeea“, iar la § 1454: „zestrea, prețuită, stă pe răspunderea bărbatului“. Iată de ce, după cum se vede din chiar cartea d-lor Minea—Boga (vol. I, p. 99), soții dispuneau de zestrele nevestelor, sub răspundere însă. Aduug încă un exemplu, dela 31 Dec. 1637 (Acad. rom. pachet 43, doc. 18): Matei Basarab spune că Radu log. Du-descu, pentru a plăti din datoriile tatălui său „încă au dat și o seamă de bucate din zestrele jupănesei lui“. Iată de unde derivau numeroasele procese de lipsă de zestre, de care și d-nii Minea—Boga ni dau exemple, dar tocmai la pag. 172—3 și 177.

Amintesc însă că proprietară a zestrei, la noi, rămânea femeea (G. Fotino, Contribution, 301—4). Singurul caz când, la noi, zestrea rămânea soțului, era acela al despărțirii prin vina femeii (ibid. 309). Această dispoziție nu se găsește în dreptul roman decât din sec. V-lea, și de aceea d. G. Fotino se miră (p. 315) cum a putut pătrunde la noi, uitând că legile imperiale ni-au fost cunoscute, în manuscrise, încă din sec. XV.

În chestia moșiilor de zestre, d-nii Minea—Boga își pun (vol. I, p. 168 și urm.) strania întrebare dacă fiicele neînzes-

trate de părinți, puteau cere zestre dela Domn. Ca răspuns afirmativ, se aduce un doc. dela 1480, prin care Basarab cel Tânăr dă unei Dobra zestre în Brăești, partea unui Manciu. Prin aceasta însă nu se lămurește nimic, odată ce nu se arată că Dobra era fata lui Manciu. Alt doc., dela 1518, care arată că Neagoe Vodă a înzestrat pe Neacșa, fiica lui Harvat logofăt și soția lui Dobrovoe, se lămurește prin cuprinsul actului, astfel cum este dat de St. D. Grecianu, Genealogii, II, 303, mai pe larg decât de d-nii Minea—Boga: Domnul spune că a înzestrat pe Neacșa pentru slujbele tatălui și soțului ei. (Cf. studiul meu „Banatul Olteniei și Craioveștii“, p. 39).

În vol. I, la pag. 170, d-nii Minea—Boga scriu: „Ca o amintire a vremii când nu se putea da zestre moșie, se întâlnește, în doc. mult târziu, precizarea că se dă zestre unei fete, nu moșie. Documentul din 1561.... arată că în această vreme, când se zicea zestre, se înțelegea altceva decât moșie“. Pură subtilitate. Mai întâi, nu este dovedit că în vremurile cele mai vechi nu s'ar fi putut da zestre moșie, cu asentimentul familiei, sau Domnului. Apoi, doc. din sec. XVI, aduse chiar de d-nii Minea—Boga la pag. 171 și 174, arată că se dădea „zestre moșie“, sau „moșie ca zestre“, ceea ce mi se pare că însemnează că fetele se puteau „înzestra“ și cu moșii.

La pag. 183, pentru a dovedi posibilitatea de constrângere spre a dobândi o zestre făgăduită, se aduce un doc. care nu arată decât recunoașterea de bună voe a unei îndatoriri de înzestrare.

Jurătorii.

În chestia jurătorilor, de care s'au mai ocupat pe larg, dealtfel, și A. Xenopol, în Convorbiri literare, la 1874—5 și apoi în Istoria Românilor, ed. 1, vol. IV, p. 127—150, d. Mihai V. Demetrescu, în Conv. lit. 1899, d. prof. univ. G. Alexianu la 1924, d-nii Minea—Boga aduc (vol. I, p. 117) contribuția că jurătorii nu trebuiau să fie neapărat de condiția socială a acuzatului. La pag. 157 însă, după ce se repetă afirmația, se adaugă că „dela un timp înainte, rangul social al boerului jurător interesă“. Mă mir că autorii, atât de darnici în doc., nu aduc mai multe (p. 157—8), căci sunt destule, din sec. XVIII, cu câte un boer ținând locul mai multora, după rangul său. Documentul cel mai interesant ce se înfățișează despre jurători, cel dela 1587 (p. 150), a fost comentat și de mine în lucrarea „Contribuții la istoria justiției penale în principatele române“, Buc. 1928, p. 24. — Se mai dă informația că nu se cunosc cazuri de recuzare de jurători (p. 151—2) și că dela Mihnea Vodă nu s'au mai

obișnuit 48 de jurători. Totuși, la altă pagină (156) vedem că acest număr reappare în sec. XVIII-lea.

Faptul, bine cunoscut, că cine nu putea aduce jurători, pierdea procesul, se relevă la pag. 127 și apoi la pag. 138. Tot așa, un alt loc comun, că se puteau lua 24 jurători, se găsește documentat la pag. 140—7 și apoi la pag. 154. Despre boerii tocmelnici se vorbește la pag. 44, apoi la pag. 118, apoi la pag. 160. Despre megiașii jurători se vorbește la pag. 121 și iarăși la pag. 164, fără a se putea înțelege dacă d-nii Minea—Boga admit, sau nu, că megieșii îndeplineau rol de judecători.

Zălogul.

Doc. răslețe aduse de d-nii Minea—Boga nu schimbă nici nu adaogă la cunoașterea caracterului juridic al zălogului, astfel cum l'a formulat d. Aurel Sava (Doc. putnene, vol. I, p. XXIX): „Vechile contracte de zălogiri au o natură cu totul deosebită de gaj, sau de antihreză. Ele se aseamănă mai mult cu vânzarea cu pact de răscumpărare. Imprumutătorul care primește zălog pământul, devine bun proprietar (nu uzufructuar, cum zic d-nii Minea—Boga, vol. II, p. 72). Zălogitorul are însă dreptul să-și răscumpere, (protimisis) moșia, plătind suma ce a luat cu împrumut și dobinzile ei“.

Fiscalitatea.

Chestia fiscalității excesive care, din veacul XVI, a avut o covârșitoare influență asupra proprietății, și de care d-nii Minea—Boga se ocupă și ei (vol. I, p. 52), a fost tratată pe larg de A. D. Xenopol în Istoria Românilor, de mine, la 1924, în studiul despre evoluția claselor noastre sociale (în Arhiva p. științe și reforma socială, anul V, no. 3—4, pag. 337 și urm.), de d. G. Zane în „Economia de schimb în principatele române“ (1930). Este bine cunoscut că moșiile se pierdeau pentru neplata dărilor, precum și că se atribuiu acelora cari plăteau impozitele în locul proprietarului, chestiune de care se ocupă și d-nii Minea—Boga (vol. I, p. 165—6). Am revenit asupra ei, ulterior primului volum al d-lor Minea—Boga, dar anterior celui de al doilea, în vara anului 1935, în broșura „Vechea organizare fiscală a principatelor române, până la Regulamentul organic“.

Autoritatea lucrului judecat.

În vol. I, la pag. 102, din faptul că un Domn a refuzat să judece a treia oară o pricină, d-nii Minea—Boga deduc că „dacă pârătorul pierdea a doua oară procesul, îl pierdea

definitiv“. Documentul în chestie se mai citează și la pag. 149, sub titlul de „legea lui Alexandru Vodă“. Dar, încă dela pag. 104 se vede că un proces s'a judecat de trei ori; la pag. 105—6, că altele s'au judecat de 4—5 ori. Aci era locul de a vorbi de autoritatea lucrului judecat, iar nu la pag. 147—8 și apoi iarăși la pag. 164.

Observații mărunte.

1. Hotărîrea lui Const. Vodă Brâncoveanu, relevată în vol. I, la pag. 11 și apoi iarăși, tocmai la pag. 189—190, de a anula testamentul unui boer, care lăsase soției sale o moșie de baștină a neamului său, pentru ca moșia să rămăie în neam, putea fi pusă în legătură cu moștenirea, mai veche, a lui Udrea Băleanu.

2. Despre „aldămaș“ (vol. I, p. 166), s'ar părea că nimeni n'a scris nimic până la d-nii Minea—Boga.

3. Mai interesante sunt alte câteva regeste. Astfel, în vol. I, p. 56, este vorba de „unire“ și de „amestecare“ de moșii. În legătură cu această chestiune, se revine de trei ori asupra aceluiaș doc., la pag. 43, 56 și 188.

La pag. 74, 103, 139 și 149, se dau regeste de doc. din sec. XVI, în care Domnul se referă la „legea dumnezeiască“.

4. În vol. I, la pag. 84—5 și 123, se dau două regeste, din 1583 și 1594, în care niște oameni cari se închină altora, ar fi denumiți când „rumâni“, când „vecini“. Reproduc aci comentarul ce mi-au suggerat aceste regeste (în broșura din 1934 „Proprietarii solului în trecutul principatelor române, p. 1—2): „Aceste doc., de care nu ni se spune dacă sunt slavonești, sau românești, ar fi meritat să fie reproduse in-extenso.... Bănuesc că în textele originale va fi termenul de „vlah“, pe care d-nii Minea—Boga îl traduc prin „rumân“ și atunci vlah și vecin corespund cu două situații juridice încă (înainte de legătura lui Mihai Viteazul) deosebite“.

5. În vol. I, la pag. 70, nota, George D. Maxim este învinuit că nu arată de unde a luat un document. D-nii Minea—Boga o puteau afla din lucrarea mea, pe care o cunosc, despre „Banatul Olteniei și Craioveștii“, pag. 39, nota 287.

6. În vol. I, p. 88, nota, d. George D. Florescu este învinuit că, urmând pe d. Al. Lapedatu, a dat unui doc. data greșită 1496. — D-nii Minea—Boga n'au observat rectificarea făcută de însuș d. Lapedatu și, după el, de d. Florescu, în lucrările pe care le-am citat tot în „Banatul Olteniei“, pag. 20, nota 118.

7. La vol. I, p. 123. Este firesc ca acela care s'a dovedit că a stăpânit fără drept un sat, să fie invitat să-l părăsească. Aci era locul a vorbi de „lepădare de pe moșie“, iar nu tocmai la p. 160.

8. La vol. I, p. 144 și 165. Este normal faptul că moșiile treceau la moștenitori, sau cumpărători, cu sarcinile ce le grevau.

9. In vol. II, p. 53, doc. dela 1510 nu corectează cu nimic genealogia Mărginenilor, dată de d. G. D. Florescu. D-nii Minea și Boga nu i-au citit cu atenție *întreaga* lucrare.

10. In vol. II, p. 92, d-nii Minea—Boga se întreabă la ce drepturi suverane m'am putut referi, când am scris că în virtutea unor asemenea drepturi Mihnea Vodă Turcitul a putut expropria cu despăgubire moșii boerești. Ii trimit la orice tratat de drept administrativ.

11. In vol. II, p. 38, d-nii Minea—Boga se întreabă cum se va fi ajuns la proprietatea colectivă (în loc de indiviză) a lui Datco armaș, a Neacșăi și a Calei într'o moșie. O puteau afla din tabloul genealogic dela p. 40 a cărții mele „Banatul Olteniei“ și din izvoarele pe care l'am întemeiat.

12. La vol. II, p. 39, nota 1. — Ipotezele mele cu privire la sensul actului dela 1500, sunt cu atât mai puțin excluse, cu cât le fac înșiși d-nii Minea—Boga.

13. La vol. II, p. 133, nota 4. — Regret că lucrarea mea „Neamul Doamnei Neaga“ a apărut fără dată. Din notele dela primele pagini, d-nii Minea—Boga puteau însă vedea că este din 1934.

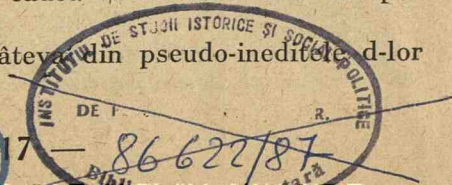
14. Fie-mi îngăduit a observa și d-lor Minea—Boga, precum altădată d-lui Dinu Arion, greșita întrebuintare a cuvântului „familiară“ (vol. I, p. 10, 60 etc.) în loc de „familiară“. Este nuanța dintre „familier“ și „familial“ în franțuzește.

„Ineditele“ d-lor Minea-Boga.

Dacă este foarte slabă contribuția d-lor Minea—Boga la lămurirea chestiilor juridice de care se ocupă, în schimb lucrarea d-lor se distinge printr'o superfetatie de regeste de doc., adunate de pe când erau funcționari la arhivele statului.

Dar, și din aceste regeste, multe, prezintate ca inedite, au fost publicate, sau semnalate, mai nainte, de alții. Este drept că în prefața vol. I se spunea că la sfârșitul vol. II se va arăta unde au mai fost publicate unele din doc. ce se înfățișează. In prefața vol. II se anunță însă că lucrul s'a amânat pentru sfârșitul lucrării, urmând să apară și un al treilea volum. Eu cred că se cădea să se arate dela început ce nu este inedit.

Deocamdată, relev eu câteva din pseudo-ineditele d-lor Minea—Boga.

In vol. I¹⁾, numărul „ineditelor“ trebuie redus măcar cu 40.

Doc. din 7200 (p. 15 n. 3) se găsește în St. D. Grecianu, *Genealogii*, I, 260—1. — Doc. din 1429, 1439, 1464, 1505 (p. 16 n. 2) în Ștefulescu, *Tismana*, 179, 181, 190, 208) iar pe cel despre banul Lucaci l'am folosit și eu în „*Banatul Olteniei*“, p. 18. — Doc. din 21 Nov. 1504 (p. 17), în Grecianu, *Șirul voevozilor cu divane*, p. 10. — Doc. dela Mircea cel Bătrân, pentru starețul Sofronie (p. 17) este bine cunoscut. — Doc. din 25 Ian. 1499 (p. 18), la G. D. Florescu, *Divane*, II, 21. — Doc. din 8 Sept. 1492 (p. 18), *ibid*, I, 71. — Doc. din 4 Fevr. 1488 (p. 18), *ibid.*, I, 61, după Al. Lapedatu. — Doc. pentru răscumpărarea moșiei Stoiceni (p. 18), *ibid.*, II, 13 (cu data 1 Aug. 1496). — Porunca domnească, fără dată, pentru boerul Vlaicu (p. 18), *ibid.*, p. 14. — Doc. din 16 Aug. 1506 (p. 19—20) s'a publicat de Tocilescu și Ștefulescu, după cari l'am citat și eu în „*Banatul Olteniei*“, p. 24. — Cartea banului Barbu Craiovescu, dela 25 Sept. 1528, s'a publicat de g-ral P. V. Năsturel, după care am citat-o și eu, *ibid.*, p. 29, rectificând data (1529). — Cartea dela 1546 a banului Teodosie (p. 20) am menționat-o *ibid.*, p. 89. — Doc. din 21 Iunie 1505 (p. 24), în Ștefulescu, *Doc. slavo-rom.*, p. 57. — Doc. din 10 Aprilie 1488 (p. 34) a fost menționat de G. D. Florescu, *Divane*, I, 61—2, după Al. Lapedatu. — Doc. din 7 Sept. 1566 (p. 44), în Grecianu, *Genealogii*, II, 178. — Doc. din 6 Mai 1551 (p. 48), s'a dat de g-ral P. V. Năsturel, în *Rev. p. ist., arheol. și filol.*, X, 210. — Doc. din 25 Sept. 1572 (p. 52), de acelaș, *ibid.*, III, 18. — Doc. citat fără dată (p. 59), la G. Fotinò, *Contribution*, p. 237—8, și este târziu, din 1632. — Doc. din 1518 (p. 59), mai pe larg la I. Nădejde, *Din dreptul vechi român*, p. 24, și se lămurește că se dau drept fii niște descendenți din soră. — Doc. din Ian. 1500 (p. 61), la G. D. Florescu, *Divane*, II, 24, după T. G. Bulat. — Doc. din Dec. 1525 (p. 73), la St. D. Grecianu, *Șirul voevozilor cu divane*, p. 73. — Doc. din 30 Aug. 1587 (p. 77), la Grecianu, *Genealogii*, II, 276. — Doc. din 1520 (p. 86), la acelaș, *Șirul voevozilor*, p. 58. — Doc. din 9 Ian. 1497 (p. 88), in-extenso la Ștefulescu, *Doc. slavo-rom.*, p. 39—41. — Doc. din 6 Iunie 1598 (p. 92), in-extenso la Grecianu, *Genealogii*, II, 512—513. — Doc. din 30 Mai 1500 (p. 93) este menționat la C. Giurescu, *Despre boeri*, 57. — Doc. din 27 Oct. 1568 (p. 106), in-extenso de g-ral P. V. Năsturel, în *Rev. de ist., arheol., filol.*, X, 201. — Doc. din 10 Aprilie și 3 Iunie 1493 (p. 113 și 115 nota)

1) Lista ce urmează am publicat-o în „*Arhivele Olteniei*“, Ianuarie—Aprilie 1935, pag. 168, ajutând astfel pe d-nii Minea-Boga să-și împlinească făgăduința.

la Ștefulescu, Tismana, p. 200—1. — Doc. din 9 Mai 1573 (p. 130) la Grecianu, Genealogii, I, 307. — Doc. din 28 Aprilie 1576 (p. 132) la Ștefulescu, Tismana, 269. — Doc. din 2 Sept. 1528 (p. 155), de g-al P. V. Năsturel, în Rev. ist., arheol., filol., X, 210. — Doc. din 3 Mai 1518 (p. 169), în Iorga, St. și doc. V, 169 și Grecianu, Genealogii, II, 303. — Doc. privitoare la rudele Doamnei Despina (p. 172) sunt citate de d. Stoica Nicolaescu, Doc. slavo-rom., 267. — Doc. privitoare la familia lui Șerban banul (p. 176), s'au publicat de g-al P. V. Năsturel, în Rev. ist., arheol., filol., X, 228. — Doc. din 10 Ian. 1607 (p. 177) de Grecianu, Genealogii, II, 317. — Doc. din 30 Aug. 1587 (p. 187), *ibid.*, 276.

In vol. II, numărul „ineditelor“ trebuie iarăși redus cu măcar 16.

Doc. din 24 Iulie 1525 (p. 19) s'a publicat de Ilie Nicolescu, în Rev. ist., arheol., filol., VIII, 129. — Doc. dela 1555 (p. 30) este cunoscut; Epraxia este numele călugăresc al Calci, sora lui Ivașco din Golești. — Doc. din Iunie 1543 (p. 35), la Grecianu, Genealogii, II, 305. — Doc. din Iunie 1505 (p. 42) la Ștefulescu, Doc. slavo-rom., 58, citat de mine în studiul despre prădalica, p. 339. — Doc. din Dec. 1505 (p. 48) la Grecianu, Șirul voevozilor, p. 12. — Doc. din 1532 pentru Hamza (p. 51 și iarăși la p. 125), citat de mine, în „Banatul Olteniei“, p. 69, în traducerea d-lui P. P. Panaitescu. — Doc. din 15 Martie, fără an, (p. 51) citat de mine, *ibid.*, p. 88, cu anul 1544, după Grecianu, Șirul voevozilor, partea inedită, și la G. D. Florescu, Boerii Mărgineni, p. 61, cu note explicative. — Doc. din 26 Iulie 1526 (p. 56), la Grecianu, Șirul voevozilor, p. 79, citat de mine în „Neamul Doamnei Neaga“, p. 4, nota 2 (d-nii Minea—Boga cunosc acest studiu, pe care-l citează la pag. 133, nota). — Doc. din 9 Oct. 1492 (p. 62) s'a publicat de d. Stoica Nicolaescu, în Convorbiri literare. — Doc. din 16 Martie 1494 (p. 84 și iarăși la pag. 89), de Grecianu, Genealogii, II, 302. — Doc. din 15 Aprilie 1456 (p. 101) în Arhiva istorică, I, 1, pag. 142. — Doc. din 1598 (p. 101 nota 3) la Grecianu, Genealogii, II, 312. — Doc. din 1500 (p. 107) la C. Giurescu, Despre boeri, 57 și citat de mine în studiul despre prădalica. — Doc. din 1502 (p. 120) la Al. Lapedatu, Vlad Călugarul, p. 60, la Grecianu, Genealogii, I, 260 și citat de mine în „Vechiul drept penal român“ (ed. 1934) p. 37. — Doc. din 11 Iunie 1535 (p. 126) nu lipsește din cartea mea „Banatul Olteniei“, p. 70. — Doc. despre satele Udrei banul, (p. 134) la Grecianu, Genealogii, I, 264.

Ianuarie 1936

19

VERIFICAT

INSTITUTUL
DE ARTE GRAFICE
"LUPTA"
N. STROIȚĂ
BUCUREȘTI, II
STR. CAL. BUDIȘTEANILOR
TELEF.: 3-7663

